



Регіоналізація і глобалізація

Ян ВЕРНЕР

**ОСВІТА ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ
В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ:
ПОЛІТИКА «СПЛЕТЕННЯ» В ДІЇ**

Резюме

Однією з найважливіших державних послуг у світі є освіта. Проте найвагомішим у галузі освіти, як, наприклад, показано у звіті Програми Міжнародного Оцінювання Студентів (PISA) Організації Економічної Співпраці та Розвитку (OECD) або в Міжнародних Напрямах Математичних та Природничих Вчень (TIMSS), поданих на розгляд Міжнародній Асоціації Оцінювання Наукових Досягнень (IEA), є порівняльний аналіз знань учнів. Зроблено загальний огляд різних форм фінансування освіти в рамках міжурядових трансфертів, а також діяльності освітніх провайдерів у десяти європейських країнах. Розглянуто освітню систему Австрії, Бельгії, Данії, Франції, Німеччини, Італії, Іспанії, Швеції, Швейцарії та Великої Британії й виділено спільні риси та національні відмінності у відповідних системах трансфертів стосовно фінансування освіти і механізму його розподілу в початкових та середніх школах, а також в університетах.

Ключові слова

Міжурядові трансферти, фінансування освіти, Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія.

© Ян Вернер, 2009.

Вернер Ян, доктор, провідний економіст Інституту місцевих фінансів, м. Ленген, Німеччина.

Класифікація за JEL: H7, H1, I2.

1. Вступ

Освіта – одна з найважливіших послуг, яку забезпечує держава майже в усіх країнах світу. Проте освіту та всі непрямі витрати на її забезпечення, як, наприклад, шкільне харчування та оплату шкільного транспорту, можуть здійснювати місцеві органи влади, приватні компанії та сім'ї. Крім того, фінансування потребують не лише освітні заклади, а й організація та управління, які підтримують навчальний процес, розробляючи навчальні плани та уможлиблюючи подальше професійне навчання вчителів. У таблиці 1 подано загальний огляд різних видів затрат на освіту.

У Сполучених Штатах Америки та в Канаді найважливішим джерелом фінансування витрат на освіту є приватні інституції. У Європі ж вплив приватних інституцій на галузь освіти, порівняно з Канадою та США, значно нижчий. Учні більшості європейських країн відвідують державні школи, за винятком Бельгії, де понад 54% дітей початкової та середньої школи навчаються у приватних навчальних закладах. Однак уряд Бельгії фінансує здебільшого всі приватні школи. На рис. 1 показано загальну картину кількості державних та приватних шкіл у десяти європейських країнах упродовж 2006–2007 років.

Загальні витрати держави на освіту відносно внутрішнього валового продукту (ВВП), як видно з рис. 2, коливаються в межах 4,2% в Іспанії та 8,3% у Данії.

Багато спеціалістів державних адміністрацій та політично зацікавлених груп вважають, що часто кращого освітнього результату можна досягнути лише за допомогою максимального зосередження витрат на системі освіти. Однак емпіричні спостереження спростовують таку однозначну аргументацію, тому що додаткові кошти, виділені на чинну в країні систему освіти, не підтвердили, що вони є запорукою стабільно високих результатів учнів [24; 25; 30; 63]. До того ж, учні країн, де значно вищий рівень витрат на освіту, або ті, що навчаються в класах з невеликою кількістю дітей, порівняно з іншими в міжнародному плані, не обов'язково перебувають у кращих умовах [64]. Фактично, у цій статті висувається припущення, що дві третіх успіху студента – результат домашнього середовища, а не школи¹.

¹ Класифікація за Вінклером, 1989, 5-11ст.; Вінклер, 1994,ст.19; Гершерг і Вінклер, 2003, с. 2–7.

Таблиця 1.

Класифікація витрат на освіту

	Витрати у школах та університетах	Витрати в державних та приватних установах
Освіта	Державні школи	Навчальний план Міністерства освіти.
	Приватні школи, які не отримують грошової допомоги від уряду	Подальше професійне навчання вчителів, яке фінансується державою та приватними організаціями
	Приватні школи, які фінансуються державою.	Атестація вчителів, що фінансується державними та приватними установами
Наукова робота	Наукова робота університетів, що фінансується державою	Наукові розробки Міністерства освіти на покращення навчального процесу
	Наукова діяльність університетів, що фінансується компаніями та приватними установами	Наукові розробки приватних компаній оптимізації шкільного розкладу
	Наукова діяльність університетів, що фінансується державними та приватними інституціями	Наукові розробки державних та приватних установ полегшення інтеграції зарубіжних студентів
Інше	Утримання шкільних приміщень за рахунок держави	Безплатне шкільне харчування за рахунок держави
	Спортивна діяльність та службові послуги, надані приватними установами	Допомога приватних організацій студентам в отриманні житла та в забезпеченні подальших витрат на проживання
	Партнерство державних та приватних установ в будівництві нових шкіл	Організація шкільного транспорту приватними компаніями за рахунок держави.

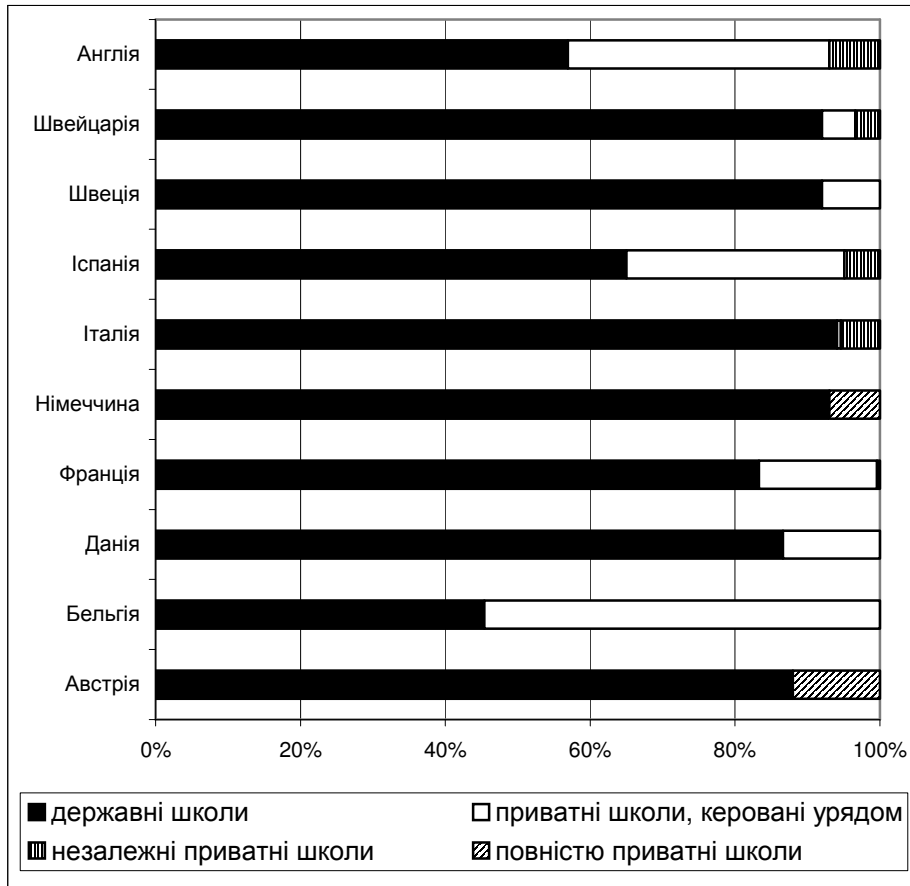
Джерело: розроблено автором.

Таким чином, систему освіти країни можна покращити не лише за допомогою додаткового фінансування, а, швидше за все, за його результатами, що і є одним із ключових факторів. Однак результативність у структурі навчання є дуже заплутаним явищем, і тому ми намагаємось спростити різного роду взаємодії та її учасників і на рис. 3 показати, яким навчальним закладам споживачі віддають перевагу і чому. Ці інституції намагаються реа-

лізувати сподівання провайдерів освіти та звузити коло їхньої роботи за допомогою регулювання та джерел фінансування.

Рисунок 1.

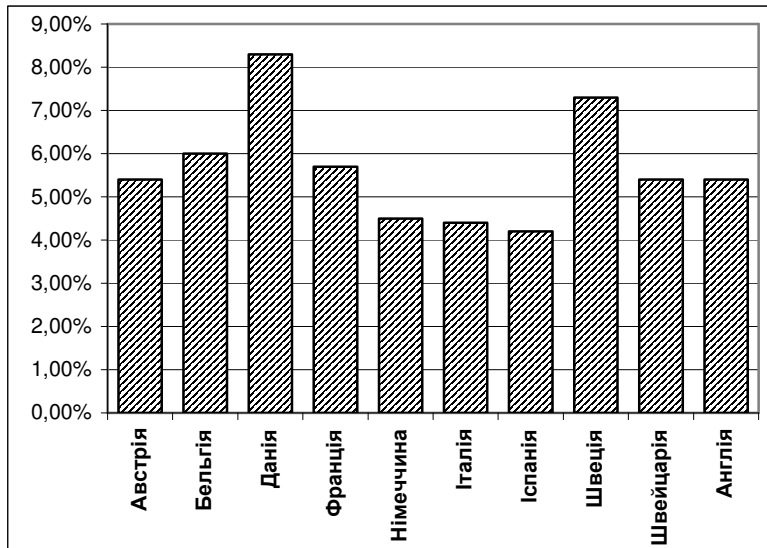
Наповнення учнів середніх та початкових шкіл у 2006–2007 н. р. відповідно до типу закладу



Джерело: розроблено автором на основі інформації ЮРЕДАЙС (Європейської Інформаційної Мережі у Сфері Освіти) та Національного Федерального Відділу Статистики.

Рисунок 2.

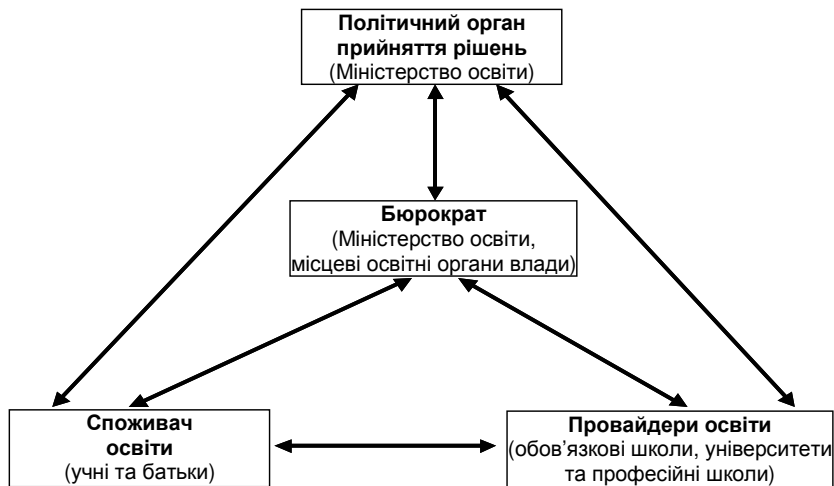
Загальні державні витрати на освіту у відсотковому відношенні до ВВП 2005 р.



Джерело: розроблено автором на основі даних ОЕСР, 2008 р., с. 226.

Рисунок 3:

Ефективність (державної форми) освіти



Джерело: розроблено автором.

2. Розподіл витрат на освіту між різними рівнями влади

Децентралізація освіти – це єдина можливість поліпшити її ефективність та створити позитивні стимули для всіх учасників освітнього процесу. Децентралізації освіти може набувати таких форм²:

- *Автономізація (де-концентрація)* – передача деяких повноважень Міністерства освіти регіональним та місцевим управлінням, але за умови, що вони і надалі є частиною центрального управління Міністерства. У Німеччині Федеративні Землі є головними з прийняття рішень стосовно початкових та середніх шкіл, і кожна Федеративна Земля має своє власне регулювання щодо максимальної кількості учнів у класі. Але остаточне рішення з приводу запровадження додаткового класу в школі – за місцевою освітньою адміністрацією (Staatliche Schulamter), тоді як сама школа може тільки здійснити набір учнів у додатковий клас.
- *Передача влади у галузі освіти.* Ідеться про передачу відповідальності центрального управління незалежним та виборним рівням влади, як регіональним, провінційним, так і місцевим органам. Таку форму децентралізації освіти можна спостерігати в Бельгії та Іспанії, де центральний уряд передав більшість обов'язків у галузі середньої та початкової освіти бельгійським громадам та іспанським автономним громадам.
- *Делегування освіти.* Це процес, за умов якого влада певного рівня передає школі відповідальність за прийняття рішень, але де-юре за нею відповідальність залишається. Прикладом такої практики є система початкової школи Данії, коли деякі муніципалітети передали свої повноваження відповідним школам, але залишили за собою право в будь-який час їх повернути.

Існує значна кількість освітніх функцій та сфер, які можна децентралізувати. Це працевлаштування та звільнення викладачів, градація зарплати вчителя, будівництво та ремонт шкіл, оцінка діяльності шкіл та університе-

² До цієї групи можна також віднести Іспанію, оскільки надання освітніх послуг є, переважно, обов'язком сімнадцяти автономних областей. Керівництво автономних областей також упорядковує шкільні програми поза встановленим державою мінімумом щодо змісту та структури програм. Однак те, наскільки ця базова структура може політично розроблятися, можна зрозуміти на прикладі двомовної освіти каталонською та іспанською мовами в Автономній області Каталонії, яка є одним із прикладів добре відомої в Іспанії так званої політики «казенного пирога». Крім того, університетська освіта в Іспанії регулюється на державному рівні Міністерством освіти та культури, і тому ми вирішили не ставити Іспанію в один ряд зі Швейцарією та Бельгією.

тів, атестація роботи керівництва школи, декана факультету чи ректора університету і, насамкінець, структура та організація навчальних закладів. Крім того, в деяких європейських країнах, а саме в Бельгії, Іспанії та Швейцарії, питання викладання державною мовою є справжнім каменем спотикання, тоді як для малочисельних німецькомовних меншин Данії та Італії, як і для данської меншини північної землі Німеччини Шлезвіг-Гольштейн, мова викладання відіграє незначну роль. У Європі навчальні плани та методи викладання – прерогатива центрального Міністерства освіти та відповідних його регіональних офісів, і лише в Бельгії, Німеччині та Іспанії в цій сфері діють незалежно органи місцевої влади. Зрештою, державне фінансування освіти може також перейти до субнаціональних та місцевих органів влади. З огляду на підвищення ефективності освіти, децентралізація фінансування витрат на освіту цілком доцільна, оскільки, з одного боку, її провайдери повинні враховувати вподобання громадян, а з іншого – вони не залежать від центрального уряду і можуть приймати рішення самостійно. Однак надмірна децентралізація спричиняє також і негативні впливи [54], і університети, в свою чергу, створюють надлишковість. У багатьох країнах Західної Європи місцеві органи влади відіграють важливу роль у забезпеченні обов'язкової освіти. Їхня участь є результатом різних рівнів автономії, що існує в кожній країні та різних видів шкіл, про які тут іде мова.

Деякі місцеві органи влади – здебільшого Скандинавських країн і Великобританії – забезпечують фінансування шкіл і самі визначають необхідний бюджет на освіту. Вони це роблять за рахунок податків, а також вертикальних державних трансфертів на початкову та середню освіту. В інших країнах витрати на освіту встановлює держава, а місцеві органи влади можуть або навіть повинні доповнювати їх своїми власними ресурсами.

Для третьої групи фінансування характерним є те, що розмір бюджету на навчання повністю виділяють та фінансують вищі рівні влади, а місцеві органи влади можуть вирішувати, як розподілити наданий бюджет між школами однакового та різного статусу. Ці три форми класифікації спостерігаються в питаннях зарплат вчителів, утриманні наявних та будівництві нових шкіл, а також забезпеченні шкіл обладнанням.

Подальшу класифікацію, яка базується на автономії та найвищих урядових рівнях керівництва системою освіти, можна використати для характеристики середовища Європейської освіти. Тоді як Британські та Скандинавські органи місцевого самоврядування користуються значною автономією, місцева влада Німеччини, Іспанії, Франції, Італії та Австрії несе відповідальність лише за функціональні витрати та будівництво шкіл. Однак для другої групи, до складу якої входять п'ять європейських країн, характерним є те, що органи місцевої влади не несуть відповідальності за заробітну плату вчителів, а в Італії та Іспанії вони взагалі не відповідають за обладнання та функціональні витрати шкіл.

Бельгію та Швейцарію можна віднести до третьої групи, оскільки повне фінансування початкової та середньої освіти перейшло від центрально-

го уряду до відповідних регіональних урядів³. Однак 26 кантонів Швеції та три бельгійськомовні общини надають своїм місцевим органам влади різні форми автономії, і, таким чином, ці країни можна охарактеризувати як велике «сплетення». Наприклад, у кантоні Швітц (Schwyz) плата за навчання у середніх школах є обов'язковою, тоді як у кантоні Цюріх (Zurich) вона безкоштовна. Крім того, муніципалітети кантону Швітц (Schwyz) мають змогу забезпечити вищі зарплати в початкових школах і залучити висококваліфікованих вчителів, тоді як у кантоні Цюріх (Zurich) такої «конкуренції зарплати» не спостерігається. У таблицях 2 і 3 подано розподіл між відповідними рівнями влади асигнування на освіту та фінансові потреби університетів, середніх і початкових шкіл, включаючи заробітні плати вчителів, утримання та будівництво нових навчальних закладів, а також забезпечення їх необхідним обладнанням.

Таблиця 2.

Розподіл фінансування освіти між різними рівнями влади

	Університети			Середні школи			Початкові школи		
	Зарплати	Будівлі	Обладнання	Зарплати	Будівлі	Обладнання	Зарплати	Будівлі	Обладнання
Австрія⁴									
центральні	X	X	X	X	X	X			
регіональні							X		
Бельгія⁵									
центральні									
регіональні	X	X	X	X			X		
вищі місцеві					X			X	
нижчі місцеві					X	X		X	X
Данія⁶									

³ У Бельгії існують певні відмінності між франко-, фламандсько- та німецькомовними громадами. У Бельгії будівництво шкільних закладів фінансують органи місцевої влади провінцій або безпосередньо самі школи, які, у свою чергу, у більшості випадків фінансуються муніципалітетами.

⁴ В Австрії центральний уряд повністю покриває витрати на виплату заробітної плати вчителям середніх шкіл (Hauptschule) та політехнічних шкіл (Polytechnischen Schulen).

⁵ У Бельгії існують певні відмінності між франко-, фламандсько- та німецькомовними громадами. У Бельгії будівництво шкільних закладів фінансують органи місцевої влади провінцій або безпосередньо самі школи, які, у свою чергу, у більшості випадків фінансуються муніципалітетами.

	Університети			Середні школи			Початкові школи		
	Зар-плати	Будів-лі	Об-лад-нання	Зар-плати	Будів-лі	Об-лад-нання	Зар-плати	Будів-лі	Об-лад-нання
центральні	X	X	X						
вищі місцеві									
нижчі місцеві				X	X	X	X	X	X
Франція									
центральні	X	X	X	X			X		
вищі місцеві					X	X			
нижчі місцеві								X	X
Німеччина⁷									
центральні		X	X						
регіональні	X	X	X	X		X	X		X
вищі місцеві					X			X	
нижчі місцеві									
Італія⁸									
центральні	X	X	X	X			X		
регіональні						X			
вищі місцеві					X			X	X
нижчі місцеві									
Іспанія									
центральні	X	X	X						
регіональні	X	X	X	X	X	X	X	X	
вищі місцеві									
нижчі місцеві									X
Швеція									
центральні	X	X	X						
вищі місцеві									
нижчі місцеві				X	X	X	X	X	X

⁶ У Данії витрати на утримання початкових та середніх шкіл покладаються на муніципалітети або безпосередньо на відповідні школи, які фінансуються за рахунок бюджету муніципалітету.

⁷ У деяких Федеративних Землях Німеччини замість районних органів влади (Landreise) обов'язок утримання існуючих та спорудження нових початкових шкіл беруть на себе муніципалітети.

⁸ В Італії вчителі початкових та середніх шкіл є державними службовцями центрального уряду, а рівень заробітних плат учителів у країні є, переважно, однаковим. Однак на певних рівнях влади з більшим рівнем автономії, таких як провінція Бозен-Південний Тіроль, вчителі підпорядковуються місцевим органам влади. Крім того, провінція Бозен-Південний Тіроль, зі своїми власними законами та різними тарифами заробітної плати, може запропонувати вчителям вищі заробітні плати. І це є виправданим, оскільки учнів там навчають за методом «трикутника» (німецькою, італійською та латиною). Більш того, центральний уряд та провінція Бозен-Південний Тіроль домовилися про особливі умови для Бозенського університету.

	Університети			Середні школи			Початкові школи		
	Зарплати	Будівлі	Обладнання	Зарплати	Будівлі	Обладнання	Зарплати	Будівлі	Обладнання
Швейцарія									
центральні	X	X	X						
регіональні				X	X	X	X		
місцеві					X	X	X	X	X
Великобританія									
центральні	X	X	X						
вищі місцеві									
нижчі місцеві				X	X	X	X	X	X

Джерело: розроблено автором.

Таблиця 3.

Розподіл між різними рівнями влади адміністративної відповідальності за роботою шкіл та її змістом

	Навчальна програма	Відбір підручників	Розмір зарплати вчителя	Виплати вчителям	Кар'єрний ріст вчителів	Атестація школи та вчителя	Додаткові класи
Австрія							
Національне Міністерство освіти	X	X	X				
Регіональне Міністерство освіти				X	X	X	
Місцева адміністрація освіти					(X)	(X)	X
Шкільна рада		(X)					(X)
Бельгія							
Національне Міністерство освіти							
Регіональне Міністерство освіти	X		X	X	X	X	X
Місцева адміністрація освіти							

	Навчальна програма	Відбір підручників	Розмір зарплати вчителя	Виплати вчителям	Кар'єрний ріст вчителів	Атестація школи та вчителя	Додаткові класи
Шкільна рада		X					
Данія							
Національне Міністерство освіти	X		(X)			EVA ⁹	
Регіональне Міністерство освіти							
Місцева адміністрація освіти.			X				X
Шкільна рада		X	X	X	X		X
Франція							
Національне Міністерство освіти	X		X	X	X	académie ¹⁰	
Регіональне Міністерство освіти							
Місцева адміністрація освіти							X
Шкільна рада		X					
Німеччина							
Національне Міністерство освіти			X				
Регіональне Міністерство освіти	X	(X)		X	X	X	(X)
Місцева адміністрація освіти						X	X
Шкільна рада		X					(X)

⁹ Данський Атестаційний Інститут (EVA) проводить атестацію вчителів, а також шкіл на всіх рівнях системи освіти. EVA є самоврядним закладом, який проводить атестацію як за власною ініціативою, так і на прохання Міністерства освіти, місцевих органів самоврядування та шкільних Рад.

¹⁰ У Франції існує 30 *академій*, кожна з яких очолює ректор, на котрому лежить уся відповідальність і підзвітність перед міністром освіти. Окрема *академія* контролює школи декількох *департаментів*.

	Навчальна програма	Відбір підручників	Розмір зарплати вчителя	Виплати вчителям	Кар'єрний ріст вчителів	Атестація школи та вчителя	Додаткові класи
Італія							
Національне Міністерство освіти	X	X	X	X	(X)	INVALSI ¹¹	
Регіональне Міністерство освіти							
Місцева адміністрація освіти					X		X
Шкільна рада							
Іспанія							
Національне Міністерство освіти	(X)		X			X	
Регіональне Міністерство освіти	X			X	X	X	X
Місцева адміністрація освіти							
Шкільна рада		X					X
Швеція							
Національне Міністерство освіти	X					NAE ¹²	
Регіональне Міністерство освіти							
Місцева адміністрація освіти						(X)	
Шкільна рада		X	X	X	X	X	X

¹¹ Національний Інститут акредитації системи освіти та професійної підготовки (INVALSI) проводить загальнонаціональну акредитацію шкіл та оцінює успішність студентів цих шкіл.

¹² Національна агенція з питань освіти (NAE) акредитує та інспектує систему державних шкіл у Швеції. Щороку (NAE) звітує про поточний стан шкільної системи перед центральним урядом та Парламентом Швеції. Такі звіти є основою національного плану розвитку шкіл. Національна агенція з питань освіти забезпечує дотримання положень Акту про освіту та права студентів.

	Навчальна програма	Відбір підручників	Розмір зарплати вчителя	Виплати вчителям	Кар'єрний ріст вчителів	Атестація школи та вчителя	Додаткові класи
Швейцарія							
Національне Міністерство освіти							
Регіональне Міністерство освіти	X	X	X	X	X		(X)
Місцева адміністрація освіти						X	X
Шкільна рада		(X)					(X)
Великобританія							
Національне Міністерство освіти	X		X			Ofsted ¹³	
Регіональне Міністерство освіти							
Місцева адміністрація освіти					X	(X)	
Шкільна рада	(X)	X		X			X

Джерело: розроблено автором.

¹³ Управління стандартів у галузі освіти (Ofstead) проводить акредитацію шкіл Англії та є відділом, підзвітним не урядові, а парламенту. Аналогом Управління стандартів у галузі освіти є інспекторати з питань освіти в Уельсі (ESTYN) та в Північній Ірландії (ETI).

3. Розгляд питання оплати навчання через міждержавні трансферти

Гранти і трансферти, які надходять від національних до субнаціональних урядів або від субнаціональних до місцевих органів влади, існують як у федеративних, так і в унітарних країнах. Однак у кожній країні ці концепції інші, і на них, здебільшого, впливають географічні, культурні та політичні ситуації.

Якщо міжурядові трансферти використовуються як система міжрегіонального вирівнювання, то вона слугує саме для того, щоб зменшити різницю, яка існує між країнами у вертикальному державному фінансуванні, та зменшити впливи надлишковості. Крім того, фінансова нестабільність, мінімальні рівні обслуговування, міжвідомчі неузгодженості, диференційована мережа грошових пільг держав та цілі досягнення стабілізації можуть вважатися економічним підґрунтям системи вирівнювання [45; 55; 57]. Крім того, фіскальне вирівнювання може відбуватися як у вертикальному, так і в горизонтальному вимірах. Вирівнювання на горизонтальному рівні зазвичай поєднується з асиметричними вертикальними грантами для заповнення розриву у вертикальному фінансуванні та для виправлення регіонального фіскального дисбалансу. Типовим прикладом горизонтального вирівнювання є німецька система вирівнювання Федеральних Земель та скандинавська система внутрішнього вирівнювання. В Австралії ж вирівнювання можна характеризувати як вертикальне із сильним впливом горизонтального. Особливою є концепція національних внесків Європейській Спільноті, коли економічно слабші країни, порівняно із сильними, роблять менші трансферти, які вимірюються розміром на душу населення.

Такий же економічно слабкий наднаціональний уряд, без власних податкових надходжень, як ЄС, існував у Боснії та Герцеговині до того, як у 2006 р. було запроваджено ПДВ [54]. На рис. 4 показані різні підходи до міжрегіонального фінансового вирівнювання.

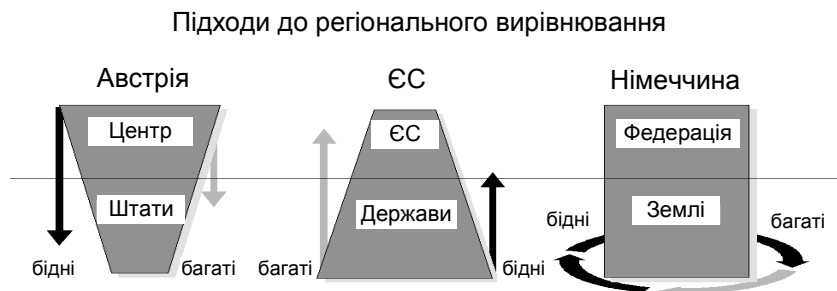
Різні системи міжурядових трансфертів на освітні цілі передбачають, що десять європейських країн по-різному їх здійснюють. Більшість країн (Німеччина, Австрія, Іспанія, Бельгія та Італія) передали основну частину управління системою освіти своїм адміністративно-територіальним урядам. Але центральний уряд не зрівнює всі затрати на освітню діяльність, і територіально-адміністративні уряди мають вигоду від загального розподілу податкових надходжень, податку на індивідуальний дохід та податку на додану вартість (ПДВ). Фіксована частка податкових надходжень розподіляється між адміністративно-територіальними урядами переважно за кількістю ПДВ на душу населення та принципом прибуткового податку з громадян за міс-

цем проживання¹⁴. Лише Бельгія, крім інших показників, бере до уваги число потенційних студентів при розподілі так званого «гранту ПДВ»¹⁵ між фламандською та валлонською спільнотами. Нещодавно Швейцарія реформувала систему вирівнювання. Новий параграф 132 Конституції країни передбачає розподіл надходжень від податку, десять відсотків¹⁶ від яких отримують кантони. Крім того, було затверджено нову фінансову систему вирівнювання між кантонами, і з 2008 року вона повністю реалізовувалась. Оскільки кантони та муніципалітети користуються необмеженою автономією у податковій сфері, Швейцарію не можна віднести до тих, де податки розподіляються рівномірно. Крім того, між кантонами існує горизонтальне вирівнювання, за яким кантони, де немає університетів, та студенти, які навчаються в університеті сусіднього кантону, повинні сплачувати проїзд туди. Такий вид вирівнювання оплати освітніх послуг є дуже доцільним, і з теоретичних міркувань він використовується для зменшення надмірних впливів на ці процеси між рівнями влади.

У своїй внутрішній системі горизонтального вирівнювання Данія, як і Швейцарія, вирішує питання витрат на освіту, але вона застосовує вирівнювання не лише освіти. Навпаки, розміри різних необхідних витрат залежать від вікової структури населення, від частки мігрантів та відповідної бази оподаткування місцевих органів влади [55].

Рисунок 4.

Приклади фінансового вирівнювання між регіональними адміністративними органами



Джерело: Шпан/Вернер, 2007, с. 97 (Spahn/Werner)

¹⁴ Короткий огляд розподілу податкових надходжень в Австрії, Німеччині, Італії та Іспанії подано у додатку.

¹⁵ Однак бельгійський «VAT grant» не є класичним грантом, оскільки він повністю покривається доходами від ПДВ. Див. Spahn, 2007.

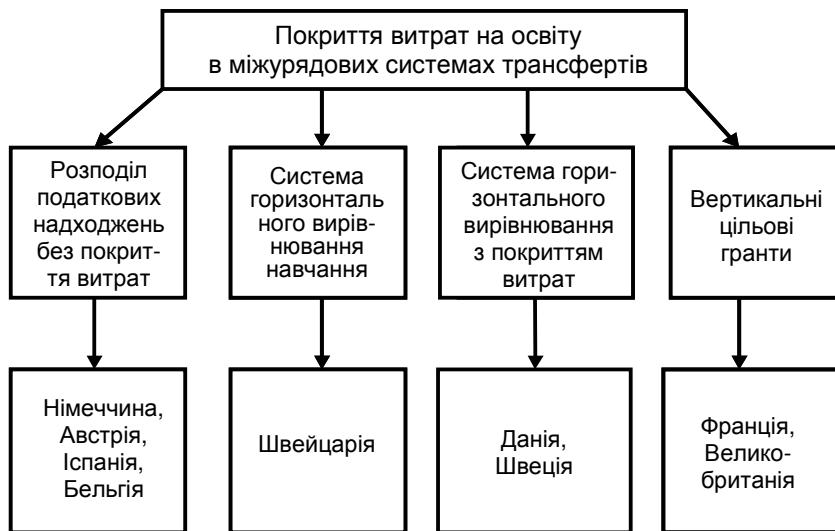
¹⁶ 5% базується на населення і 5% – на вирівнювання кантонів.

Насамкінець, Франція та Великобританія не практикують будь-який розподіл податкових надходжень, і в них немає системи горизонтального вирівнювання. Ці країни використовують вертикальні кошти, які центральний уряд асигнує адміністративно-територіальним органам влади для фінансування освіти.

На рис. 5 показано, як у десяти європейських країнах по-різному вирішується питання витрат на освіту.

Рисунок 5.

Покриття витрат на освіту в рамках відповідної міжурядової системи трансфертів



Джерело: розроблено автором.

Після розгляду загальної класифікації десяти європейських країн, віднесених до чотирьох категорій, наступна частина нашого дослідження присвячується детальному аналізу шести особливостей фінансування освіти конкретних країн. У Німеччині податкові надходження від більшості податків розподіляються між усіма рівнями влади, але не передбачають фінансування освіти [54; 56]. Проте в Конституції було зазначено, що головним завданням центрального уряду та шістнадцяти Федеральних Земель Німеччини протягом 1969–2007 рр. є побудова нового університету. Тож була

створена комісія з планування будівництва університету (UPBC)¹⁷, до якої ввійшли представники Федерації та Федеральних Земель і яка визначила пріоритети новобудов. Розподіл фінансування між центральним урядом та регіонами, а також усередині регіонів міняється з року в рік, але сталим залишається той факт, що Федерація покриває біля 50% загальних витрат, і кожна Земля – інших 50% коштів на будівництво конкретного університету. Комісія (UPBC) розробила 34 стадій виконання плану, остання, тридцять четверта, охоплює період з 2005 до 2008 року. У нижчеподаній таблиці 4 показано результати першого планового 1972 року, 1989 – останнього року перед возз'єднанням і виконання плану 2003 р.

Крім того, у результаті нещодавньої реформи федералізму в Німеччині, спільне завдання з розширення та будівництва вищих навчальних закладів, до складу яких входили клініки університетів, припинило існування наприкінці 2006 року. З іншого боку, до 2013 року землі щороку отримуватимуть з державного бюджету € 695,3 млн як «разову фінансову підтримку», оскільки вони надалі самі повинні покривати витрати на будівництво університету без подальшого фінансування держави. Проте у 2005 році центральний уряд та Землі розробили нову програму «Ініціатива елітності» із закладеним бюджетом в € 1,9 млрд на період з 2006 до 2011 року. Ця програма має на меті наступне:

- 1) допомогати молодим науковцям в аспірантурі;
- 2) відбирати найкращі наукові роботи;
- 3) розвивати інституційні стратегії розвитку наукової діяльності.

Близько 40 навчальних закладів Німеччини, у яких є відділення аспірантури, щороку отримують у середньому по € 1 млн, а майже 30 найкращих з них – по € 6,5 млн кожен. Фінансування цих закладів, як і низка університетів, забезпечується з державного бюджету, і на 25% – місцевим урядом землі, на території якої вони розташовані.

З 1970 року унітарна Бельгія набула статусу федеративної держави з чотирма рівнями адміністративно-територіальних урядів. Зокрема, три мовні спільноти (фламандська, французька та німецька) і три регіони (Фландрія, Валлон та Брюссель) спричинили появу доволі складної структури через те, що кожному рівневі влади належать різні форми грошових надходжень, до того ж, фламандська спільнота та регіон додатково мають ще і свій спільний бюджет. Таким чином, характеристика федералізму Бельгії як «подвійного», за Жерардом, є доволі вдалою [19: 10]. Як і в Австрії, де адміністративно-територіальна частка податку з прибутку громадян та податку на додану вартість залежить від кількості населення, так само як і в Німеччині та Іспанії, де також існує принцип розподілу податку з прибутку громадян, бельгійська система розподілу податкових надходжень відрізняється, а

¹⁷ Обладнання та апаратура для проведення науково-дослідницької роботи вартістю понад € 125,000 також тут враховані.

отже, замість розподілу податкових надходжень інколи вислови «трансферти ПДВ» та «трансферти податку з прибутку громадян» використовують для характеристики бельгійської міжурядової системи трансфертів. Проте у відповідному законі про фінанси ці дві системи трансфертів називаються розподіленим податком, тоді як його поповнення надходить за рахунок федерального податку з прибутку громадян та ПДВ.

Таблиця 4:

Звіт Комісії (UPBC) про виконання плану за 1972, 1989 та 2003 роки
(у млн євро).

	1972			1989			2003		
	Ре- гіон	Феде- рація	За- гальна к-сть	Ре- гіон	Феде- рація	За- гальна к-сть	Ре- гіон	Феде- рація	За- гальна к-сть
Земля Саар	5	3	8	36	21	57	24	14	38
Нижня Саксонія	67	68	135	53	46	99	92	70	162
Палатинат Рейну	13	34	47	53	39	92	33	28	61
Шлесвіг-Гольштейн	11	30	41	44	35	79	193	147	340
Північний Рейн-Вестфалія	151	268	419	125	76	201	92	70	162
Баден-Вюртемберг	67	148	215	193	109	302	186	153	339
Баварія	86	97	183	207	99	306	188	218	406
Гессен	58	87	145	71	39	110	81	68	144
Берлін	14	19	33	50	36	86	36	46	82
Бремен	11	26	37	21	19	40	23	31	54
Гамбург	16	22	38	28	19	47	44	29	73
Саксонія-Ангальт	–	–	–	–	–	–	53	47	105
Мекленбург-Передня Померанія	–	–	–	–	–	–	36	38	74
Тюрінгія	–	–	–	–	–	–	68	48	116
Саксонія	–	–	–	–	–	–	78	66	144
Бранденбург	–	–	–	–	–	–	42	30	72
Усі землі	499	–	–	891	–	–	1,246	–	–
Центральний уряд	–	802	–	–	528	–	–	1,060	–
Усі рівні влади	–	–	1,301	–	–	1,419	–	–	2,306

Джерело: Комісія UPBC, 2005, с. 28–29.

Загальна кількість «трансфертів ПДВ», виділених на дві спільноти, збільшується на такий відсоток, яким є зростання індексу споживчих цін.

Розподіл визначеної частки ПДВ між фламандською та валлонською общинами залежить від кількості студентів у кожній з них (детальний опис подано у Ван дер Штіхеле та Вердонк, 2001. Van der Stichele and Verdonck).

У Швейцарії три рівні влади могли незалежно встановлювати свої тарифи прямих податків, але з 2001 року база останніх, а також річний цикл оподаткування повністю приведені у відповідність. Отже, податкові «джунгли» [10: 62] до деякої міри розчистились, але проблема не зникла остаточно, особливо стосовно податку на прибуток громадян та податку на майно. З іншого боку, усі кошти від непрямих податків, наприклад, ПДВ чи акцизи, надходять у державний бюджет, і лише незначна частка надходжень від гербових зборів та податків на дохід підлягає розподілу між державою та кантонами¹⁸.

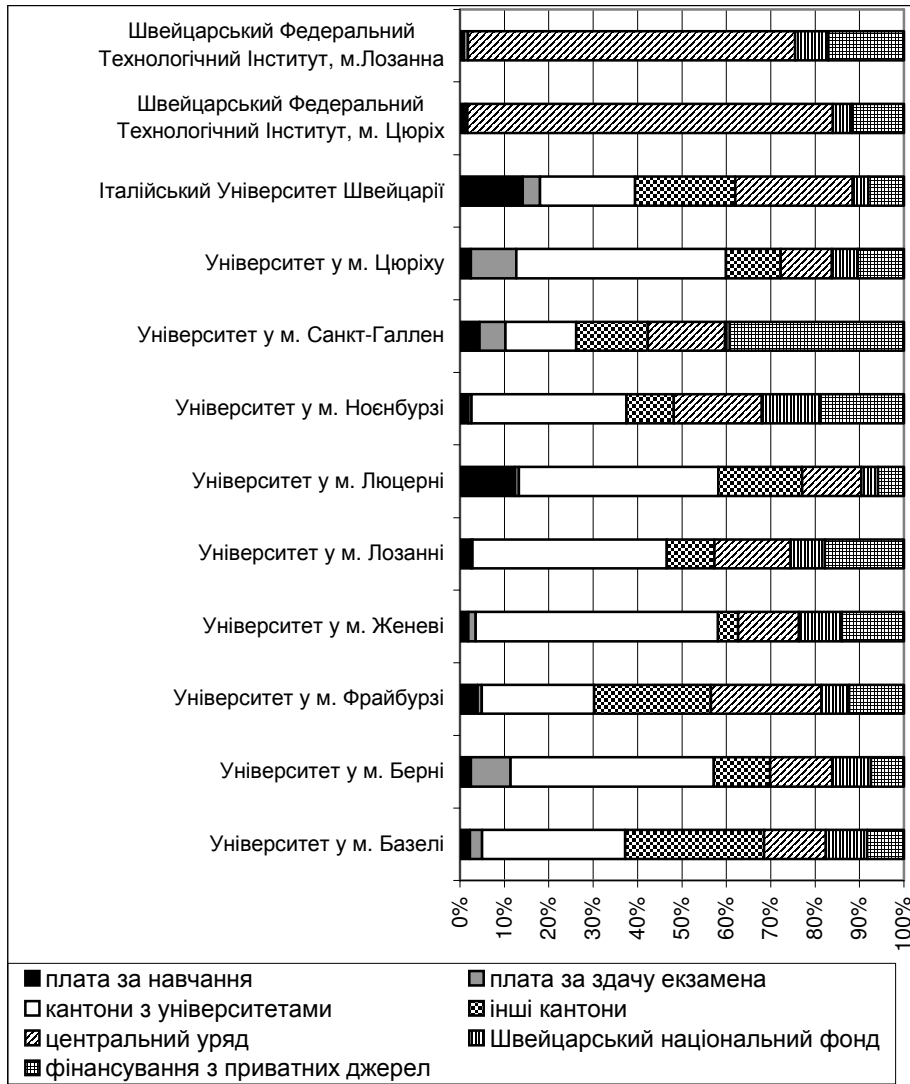
У контексті витрат на освіту Швейцарія доволі розумно розв'язала проблему фінансування університетів. У країні працює 12 вищих навчальних закладів, два з яких – державні, а саме: Швейцарські Федеральні Технологічні Інститути у м. Лозанні та м. Цюріху. Інші 10 університетів функціонують у десяти кантонах. Отже, 16 із 26 кантонам Швейцарії не доводиться безпосередньо їх фінансувати. Однак дуже часто трапляється так, що студент, який проживає в одному кантоні, відвідує університет сусіднього. Цю ситуацію можна охарактеризувати як типовий приклад зайвих витрат, і можливим вирішенням даного питання може бути концепція функціональної, конкуруючої та частково співпадаючої юрисдикції (FOCJ), розробленої Фреєм та Айхенбергером [15].

Однак кантони не застосовують цю концепцію (FOCJ) для вирішення даної проблеми, а регіон розташування університету отримує фінансування від іншого – того, де проживають студенти. Фінанси детально обчислюють, при цьому враховують витрати університету на професорсько-викладацький склад, а також беруть до уваги тривалість навчання кожного студента. Загальні витрати дванадцяти університетів у 2004 році становили € 3,16 млрд, при цьому близько 20% приходить на Швейцарський Федеральний Технологічний Інститут у Цюріху, та, відповідно, 52% – на цей та інші університети Цюріха і Женеви. Крім того, вплив системи вирівнювання університетів між кантонами по-різному проявляється в кожному конкретному випадку і найбільш відчутний у Базельському університеті та в Італійському Університеті Швейцарії. На рис. 6 представлено детальний огляд фінансової структури дванадцяти університетів.

¹⁸ Новий параграф 132 Конституції Швеції передбачає розподіл податкових надходжень від податку на джерела прибутку. При цьому кантони отримують 10% загального податкового прибутку (5% – від кількості населення і 5% – на вирівнювання кантонів). Крім того, Швейцарія нещодавно затвердила нову систему фіскального вирівнювання між кантонами (Neuer Finanzausgleich, NFA); див: Schaltegger and Fray, 2003 та Dafflon, 2004).

Рисунок 6.

**Структура фінансування дванадцяти університетів Швейцарії
у 2004 році**



Джерело: Вернер, 2008, с. 120.

Як і в інших країнах Скандинавії, місцеві органи влади Данії істотно впливають на всі сфери громадських витрат і роблять найвагоміший внесок у формування національного ВВП. Данські місцеві органи влади переважно поповнюють бюджети за рахунок збору податків з прибутку.

Крім того, у Данії існує всеохоплююча місцева система вирівнювання, яка складається з чотирьох напрямків: вирівнювання витрат на потреби між відповідними місцевими рівнями влади; вирівнювання бази оподаткування між муніципалітетами та відповідними органами врядування; вирівнювання розподілу загальних та різних спеціальних державних грантів [55; 58].

Система вирівнювання витрат на соціальні потреби залежить від віку громадян, а також від деяких соціальних факторів, наприклад, таких як: діти з неповних сімей, кількість безробітних і тих, що отримують соціальну допомогу. Насправді, данська місцева система вирівнювання не повністю покриває дійсні витрати муніципалітету на освіту, а лише вікову диверсифікацію, зокрема і тоді, коли на одного учня (віком від 7 до 16 років) припадає найвищий рівень витрат, що спричиняє великі перекося в їх загальному обсязі.

Уряд Франції складається з чотирьох рівнів влади, і відповідно до «двох законів децентралізації», прийнятих у 1982 році, регіони та департаменти вперше отримали повністю конституційний статус. У рамках законів децентралізації 1982 року департаменти повинні утримувати та будувати нові коледжі, які забезпечують обов'язкову середню освіту для учнів віком від 11 до 14 років, а регіони – будувати та утримувати ліцеї, у яких навчаються учні віком від 15 до 18 років. Оскільки центральний уряд передав тягар фінансових затрат місцевим органам влади, регіони та департаменти отримали трансферт під назвою «Загальна дотація на децентралізацію» (DGD). У результаті реформи грантів 2004 року ця дотація суттєво зменшилась. Уперше регіони отримали грант від «Світової дотації на функціонування» (DGF). Однією з характерних рис французької системи грантів є високий рівень одноразових субсидій порівняно зі спеціальними [41]. Ще одним важливим видом грантів у Франції є компенсації на оподаткування національним ПДВ місцевих інвестицій (Компенсаційний фонд з ПДВ, FCTVA). Таким чином, місцеві органи влади, сплачуючи ПДВ, отримують від центрального уряду компенсацію на інвестування. Зокрема, з огляду на будівництво нових шкіл, не потрібно занижувати компенсаційні пільги на ПДВ.

Крім того, регіони і департаменти нещодавно уповноважені розподіляти податкові надходження від внутрішнього податку на нафтопродукти (TIPP). Зрештою, центральний уряд планує дозволити місцевим органам влади здійснювати податкове регулювання [22: 10].

До того ж, Міністерство освіти Франції в 1982 році започаткувало спеціальну програму *Пріоритетні освітні зони (ZEP)*, метою якої є зміцнення освіти учнів-мігрантів і тих учнів, батьки яких отримують соціальну допомогу.

Якщо школа охоплена даною програмою (ZEP), то середня кількість учнів класу зменшується, а зарплата вчителя збільшується.

Ця «позитивна дискримінація» не спростовує того факту, що учні цих шкіл показують нижчі результати під час проведення державної атестації [32; 33]. Але з іншого боку, усі опоненти цієї ідеї (ZEP) повинні врахувати те, що без спеціальних субсидій різниця між досягненнями учнів була б, напевне, значно більшою.

Місцеві органи влади Великої Британії наділені найменшим податковим суверенітетом порівняно з іншими розвиненими країнами світу, оскільки їх податкові надходження плюс збори становлять менше від однієї третьої місцевих бюджетів. Основним джерелом їх поповнення є державні гранти. Наприклад, у 2003–2004 фінансовому році місцеві органи влади були профінансовані на 62% (включно з «розподіленим» податком на дохід з підприємства) [36: 33].

У 2003–2004 фінансовому році центральний уряд замість існуючого «Рівня оцінки витрат» (SSAs) запровадив новий розрахунок грантів під назвою «Формула частки витрат» (FSS). У табл. 5 подано структуру грантів, виділених місцевим органам влади Англії впродовж 2005–2006 фінансового року.

Таблиця 5.

Структура грантів, виділених місцевим органам влади Англії у 2005–2006 роках

	У відсотках (%)	Млрд євро
Загальний пакет субсидій	44,43%	38,694
«Розподілений» податок на дохід з підприємства	29,92%	26,060
Загальні та цільові гранти	18,39%	16,019
Поліцейські гранти	7,26%	6,302
Загальна кількість	100%	87,075

Джерело: підрахунки автора, зроблені на основі публікацій ODPM.

До загального пакету входять гранти на надання послуг дітям, особистих соціальних послуг дорослим, на захист від пожеж та аварій, утримання магістралей, захист довкілля та розвиток культури, фінансування поліції та капіталовкладень у семи напрямках. Як і в Скандинавських країнах, у дано-

му пакеті передбачені відповідні витрати на місцеві потреби¹⁹, але місцеві органи влади можуть вільно розпоряджатись цими грантами.

Кожен із семи напрямків становить приблизно однакову вартість. Так, на напрямок «послуги дітям» впливають здебільшого освітні потреби, такі як, наприклад, число учнів, що проживають на одній адміністративній території. Сам цей напрямок має 4 складові, і окрім числа учнів та їх вікової різниці, до уваги також беруться кількість учнів-мігрантів та різниця між учнями початкової та середньої шкіл. Інші 6 напрямків виділення грантів загального пакету враховують дуже мінімально²⁰, а то і взагалі не враховують потреби освіти. Впродовж останніх років центральний уряд збільшив кількість загальних і цільових грантів у порівнянні із загальним їх пакетом. Це послабило прозорість британської системи грантів та підірвало суверенітет бюджетних поповнень місцевих органів влади. Але з іншого боку, утримання та будівництво нових освітніх закладів – завдяки численним цільовим грантам, виділеним у цій галузі – відносно легко далось і місцевим органам влади, і місцевим шкільним Радам.

(Продовження в наступному номері)

Література

1. Albouy, Valerie / Waneck, Thomas (2003) : Les inégalités sociales d'accès aux Grandes Ecoles in *Economie et Statistique*, Number 361, page 27–47.
2. Brosio, Giorgio (2004): *Intergovernmental relations in Italy*, Survey report No. 5 on European Fiscality by the l'Institut de Recherches Economiques et Fiscales, Paris / France: l'Institut de Recherches Economiques et Fiscales
3. Cameron, Stephen. V., / Heckman, James. J. (2001): The dynamics of educational attainment for Black, Hispanic, and White males in *Journal of Political Economy*, Volume 109, Issue 3, page 455–499.
4. Caille, Jean P. (2001) : Les collégiens de ZEP à la fin des années 90: caractéristiques des élèves et impact de la scolarisation en ZEP sur la réussite in *Education et Formations*, Volume 61, Issue 1, page 111–140.
5. Clark, Demon (2005) : *Politics, Markets and Schools: Quasi-Experimental Evidence on the Impact of Autonomy and Competition from a Truly Revolutionary UK Reform*, Mimeo.

¹⁹ Податкова база Ради кожного місцевого органу влади також враховується у формулі, однак вплив на остаточний державний грант, що надається відповідному органу влади на місцях, є доволі малим.

²⁰ З точки зору компоненту «Fire and Rescue», береться до уваги середня кількість відсутніх учнів початкової школи. Однак вплив цього фактору у формулі незначний, і він не має прямого відношення до витрат на освіту.

6. Currie, Janet (2001): Early Childhood Education Programs in *Journal of Economic Perspectives*, Volume 15, Issue 2, page 213–238.
7. Cunha, Flavio / Heckman, James J. / Lochner, Lance and Masterov, Dmitry V. (2005): Interpreting the Evidence on Life Cycle Skill Formation, *NBER Working Paper 11331*, Cambridge / USA.
8. Dafflon, Bernard (2004): *Federal-Cantonal Equalisation in Switzerland: An Overview of the Present System and Reform in Progress*, Working Paper No 356 of BENEFRIC Centre d'Études en Économie du Secteur Public (CÉÉP), Faculté des Sciences Economiques et Sociales, University of Freiburg / Switzerland.
9. Davoodi, Hamid / Zou, Heng fu (1998): Fiscal Decentralization and Economic Growth: A Cross-Country Study in *Journal of Urban Economics*, Volume 43, Issue 2, page 244--257.
10. Duss, Roland / Bird, Richard M. (1979): Switzerland's Tax Jungle in *Canadian Tax Journal*, Volume 27, Issue 1, page 46-67.
11. Entorf, Horst / Minoiu, Nicoleta (2005): What a Difference Immigration Policy Makes: A Comparison of PISA Scores in Europe and Traditional Countries of Immigration in *German Economic Review* Volume 6, Issue 3, page 355–376.
12. Entwisle, Doris R. / Alexander, Karl L. and Olson, Steffel L. (1997): *Children, Schools, and Inequality*, 1.Edition, Colorado / USA: B. Westview Press.
13. Feld, Lars P. / Kirchgässner; Gebhardt and Schaltegger, Christoph A. (2003): *Decentralized Taxation and the Size of Government: Evidence from Swiss State and Local Government*, CESifo Working Paper No. 1087.
14. Fisman, Raymond / Gatti, Roberta (2002): Decentralization and Corruption: Evidence Across Countries in *Journal of Public Economics*, Volume 83, Issue 3, page 325–345.
15. Frey, Bruno / Eichenberger; Reiner (1995): Competition among Jurisdictions: The Idea of FOCJ in Lüder, Gerken (ed.), *Competition among Jurisdictions*, 1.Edition, London / United Kingdom: Macmillan.
16. Fuchs, Thomas / Wößmann, Ludger (2004): Computers and Student Learning: Bivariate and Multivariate Evidence on the Availability and Use of Computers at Home and at School in *Brussels Economic Review*, Volume 47, Issue 3-4, page 359–385.
17. Fuchs, Thomas / Wößmann, Ludger (2007): What Accounts for International Differences in Student Performance? A Re-examination Using PISA Data in *Empirical Economics*, Volume 32, Issue 2–3, page 433–464 .
18. Fukasaku, Kiichiro / de Mello, Luiz (1998): Fiscal Decentralization and Macroeconomic Stability: The Experience of Large Developing Countries and Transition Economies in Fukasaku, Kiichiro and Hausmann, Ricardo

- (ed.), *Decentralisation and Deficits in Latin America*, 1.Edition, Paris / France: OECD
19. Gérard, Marcel (2001): *Fiscal Federalism in Belgium*, Paper for the conference on Fiscal Imbalance in Quebec City / Canada at September 13–14, 2001.
 20. Gershberg, Alec I. / Winkler, Donald R. (2003): *Education Decentralisation in Africa: A Review of Recent Policy Practise*, mimeo
 21. Glennerster, Howard (1991): Quasi-markets for education? in *Economic Journal*, Volume 101, Issue 408, page 1268–1276.
 22. Guengant, Alain / Josselin, Jean-Michael (2006): Local Power to Tax and Devolution: An Empirical Assessment of the French Constitutional Reform, Working paper 12-2006 of the Centre for Research in Economics and Management at the Universities of Rennes 1 and Caen
 23. Guihéry, Laurent / Werner, Jan (2005): Les finances publiques en Allemagne – Quelles réformes? in *Revue de l'OFCE* , Volume 94, page 111–137.
 24. Gundlach, Erich / Gmelin, Jens and Wößmann, Ludger (2001): The Decline of Schooling Productivity in OECD Countries in *Economic Journal*, Volume 111, Issue 471, page 135–147.
 25. Hanushek, Erich A. (2003): The Failure of Input-Based Schooling Policies in *Economic Journal*, Volume 113, Issue 485, page F64–F98.
 26. Hedges, Larry / Laine, Richard D. and Greenwald, Robert (1994): Does money matter? A meta-analysis of studies of the effects of differential school inputs on student outcomes in *Educational Researcher*, Volume 23, page 5–14
 27. Hoxby, Caroline M. (1996): How Teachers' Unions Affect Education Production in *Quarterly Journal of Economics*, Volume 111, Issue 3, page 671–718
 28. Hoxby, Caroline M. (2003): School Choice and School Competition: Evidence from the United States in *Swedish Economic Policy Review* Volume 10, Issue 3, page 9–65.
 29. Huther, Jeff / Shah, Anwar (1998): *Applying a Simple Measure of Good Governance to the Debate on Fiscal Decentralization*, World Bank Policy Research Working Paper No. 1894.
 30. Krueger, Alan B. (2003): Economic Considerations and Class Size in *Economic Journal*, Volume 113, Issue 485, page 34–63.
 31. McNeal, Ralph (1995): Extracurricular activities and high school dropouts in *Sociology of Education*, Volume 68, Issue 1, page 62–80.

32. Meuret, Denis (1994): L'efficacité de la politique des zones d'éducation prioritaires dans les collèges in *Revue française de Pédagogie*, n° 109, page pp. 41–64.
33. Meuret, Denis (2001) : *Les Recherches sur la réduction de la Taille des Classes*, Rapport pour le Haut Conseil de l'Evaluation de l'Ecole, Paris /France.
34. Neal, Derek A. (2002): How Vouchers Could Change the Market for Education in *Journal of Economic Perspectives* Volume 26, Issue, page 25–44.
35. OECD (2008): *Education at a Glance 2008*, 1. Edition, Paris / France: OECD.
36. Office of the Deputy Prime Minister (ODPM) (2005): *Local Government Financial Statistics England No.16*, 1.Edition, London / United Kingdom: Office of the Deputy Prime Minister.
37. Planungsausschuß für den Hochschulbau (UBPC) (2005): *34. Rahmenplan für den Hochschulbau nach dem Hochschulbauförderungsgesetz 2005–2008*, 1. Edition, Berlin / Germany: Planungsausschuß für den Hochschulbau.
38. Plug, Erik (2004): Estimating the Effect of Mother's Schooling on Children's Schooling Using a Sample of Adoptees in *American Economic Review* Volume 94, Issue 1, page 358–368.
39. Pritchett, Lant / Filmer, Deon (1999): What Education Production Functions Really Show: A Positive Theory of Education Expenditure, *Economics of Education Review*, Volume 18, Issue 2, page 223–239.
40. Prud'homme, Remy (1995): Dangers of Decentralization in *World Bank Research Observer*, Volume 10, Issue 2, page 201–210.
41. Prud'homme, Rémy (2006): Local Government Organization and Finance in France in Shah, Anwar (ed.), *Local Governance in Industrial Countries*, 1.Edition, Washington, DC / USA: World Bank.
42. Schaltegger, Christoph A. / Frey, René (2003): Finanzausgleich und Föderalismus: Zur Neugestaltung der föderalen Finanzbeziehungen am Beispiel der Schweiz in *Perspektiven der Wirtschaftspolitik*, Volume 4, Issue 2, page 239–258.
43. Schütz, Gabrielle / Ursprung, Heinrich W. and Wößmann, Ludger (2008): Education Policy and Equality of Opportunity in *Kyklos*, Volume 61, Issue 5, page 279–308.
44. Schütz, Gabrielle / Wößmann, Ludger (2005): Chancengleichheit im Schulsystem: Internationale deskriptive Evidenz und mögliche Bestimmungsfaktoren, Ifo Working paper 17, München / Germany.

45. Shah, Anwar (1995): Theory and Practise of Intergovernmental Transfers in Ahmad, Ehtisham / Qiang, Gao / Tanzi, Vito (ed.), *Reforming China's Public Finance*, 1. Edition, Washington, DC / USA: International Monetary Fund.
46. Spahn, Paul Bernd, / Franz, Oliver (2002): Consensus Democracy and Interjurisdictional Fiscal Solidarity in Germany in Ahmad Ehtisham and Vito Tanzi (eds.), *Managing Fiscal Decentralization*, Routledge Studies in the Modern World Economy, London / United Kingdom, Routledge Taylor & Francis Group.
47. Spahn, Paul Bernd / Werner, Jan (2007): Germany at the Junction between Solidarity and Subsidiarity in Richard Bird und Robert Ebel (ed.), *Fiscal Fragmentation in Decentralized Countries: Subsidiarity, Solidarity and Asymmetry*, Cheltenham / United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
48. Spahn, Paul Bernd (2007): Intergovernmental Fiscal Relations, and Structural Problems of Federalism in Belgium, Report prepared for the International Monetary Fund, Washington D. C. / USA
49. Sutton, Alice / Soderstrom, Irine (1999): Predicting elementary and secondary school achievement with school-related and demographic factors in *Journal of Educational Research*, Volume 92, Issue 6, page 330–338.
50. Tanzi, Vito (2000): Some Politically Incorrect Remarks on Decentralisation and Public Finance in Dethier, Jean-Jaques (ed.), *Governance, Decentralisation and Reform in China, India and Russia*, 1.Edition, Dordrecht / Netherlands: Kluwer Academic Publisher.
51. Treisman, Daniel (2000): The Causes of Corruption: A Cross-National Study in *Journal of Public Economics*, Volume 76, Issue 3, page 399-457.
52. Torgler, Benno / Werner, Jan (2005): Tax Morale and Fiscal Autonomy: Evidence from Germany in *Public Finance and Management*, Volume 5, Issue 4, page 423–452.
53. Van der Stichele, Géraldine / Verdonck, Magali (2001): Les modifications de la loi spéciale de financement dans l'accord du Lambermont in *Courrier Hebdomadaire*, Volume 43, Issue 1733, page 1–52.
54. Werner, Jan / Guihéry, Laurent and Djukic, Ognjen (2006): Fiscal Federalism in Bosnia and Herzegovina: Ten Years after the Dayton Treatment and Still not in a Steady Condition, in *Journal of Economic Asymmetries*, Volume 3, Issue 2, page 125–148.
55. Werner, Jan / Shah, Anwar (2005): Equalisation and Local Taxation in Denmark, Norway and Sweden, ILPF Working paper 02-2005, page 1–21.
56. Werner, Jan (2003): El federalismo Alemán: en Estado de Fluctuación in *Zergak Gaceta Tributaria del Pais Vasco*, Volume 25, Issue 3, page 81–114.
57. Werner, Jan (2007): Fiskaldezentralisierung, Report prepared for the GTZ, Eschborn / Germany, page 1–19.

58. Werner, Jan (2008a): Das deutsche Gemeindefinanzsystem: Reformvorschläge im Kontext der unterschiedlichen Einnahmenautonomie der lokalen Gebietskörperschaften in Europa, 1.Edition, Frankfurt am Main / Germany: Peter Lang.
59. Werner, Jan (2008b): Fiscal Equalisation and Fiscal Conflicts are Like the Chicken or Egg Question – Which Came First? in Ron Watts and Rupak Chattopadhyay (eds.) Unity in Diversity: Learning From Each Other: Fiscal Federalism – Volume 2, New Delhi / India, Viva Books.
60. Werner, Jan (2008c): El Modelo de Financiación de los Länder de Alemania: Características Generales y Nivelación Fiscal in Parlamento Vasco (ed.) Federalismo Fiscal y Europa, Vitoria-Gasteiz / Spain, Gráficas Santamaría.
- Winkler, Donald R. (1989): *Decentralisation in Education: An Economic Perspective*, Working Paper No. 143 of Population and Human Resources Department of the World Bank, 1.Edition, Washington, DC / USA: World Bank.
62. Winkler, Donald R. (1989): *The Design and Administration of Intergovernmental Transfers: Fiscal Decentralization in Latin America*, World Bank Discussion Paper No. 235, 1.Edition, Washington, DC / USA: World Bank.
63. Wößmann, Ludger / West, Martin R. (2006): Class-Size Effects in School Systems Around the World: Evidence from Between-Grade Variation in TIMSS in *European Economic Review*, Volume 50, Issue 3, page 695–736.
64. Wößmann, Ludger (2003): Schooling Resources, Educational Institutions and Student Performance: the International Evidence in *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* Volume 65, Issue 2, page 117–170.

Стаття надійшла до редакції 6 березня 2009 р.